

PONORI THEWREWK ISTVÁN

„BAGOLYVÁR” FEJEDELME

A lipótmezei állami elmeógyógyintézet

Herczeg Ferenc -estélyére

írta és azon felolvasta a szerző.

1923. október hó 27.

A Hidegkúti-úton az 51-ik számmal jelzett vöröstetőzetű villa kertben áll, mely túlhan leterjed a villamos útvonaláig: a Völgy-utcába. A fakerítés kapuja egyik oszlopának tetejét annakidején folytatólagosan bagolyfejjé faragták : egyszerű, igénytelen faragvány, nem „szobor”, inkább csak ötlet, mint mikor valaki egy fa kérgébe emlékül belevési a nevét. Akik a kapun át a néhány lépésnyire levő különös, érdekes és szinte regényes lakba mennek: csak elvétve veszik észre a fabagolyt és tekintetük hódolattal, mély rokonszenvvel érinti a kapun levő réznévjegyet :

Herczeg Ferenc

I

Mit keres a bagoly a nagy író otthona előtt!?

Még épült a villa sajátyszerű, különleges, rejtélyes stílusban, melyet talán maga az írótulajdonos se tudott volna teljesen meghatározni, mikor két budakeszi svábasszony arramenet megbámulta, s az egyik megszólalt :

— No nézd, csaknem olyan, mint egy bagolyvár!

Herczeg Ferenc épp a ház előtt tartózkodik, s meghallja a svábasszony megjegyzését. Elmosolyodik, utána siet, visszaszólítja s pénzzel megjutalmazza. A budakeszi asszony talán máig se tudja, hogy voltaképpen miért is jutalmazta meg őt a sváb, ahogy Herczeget egyes írókortársai fiatalkorában nem minden vállveregető póz nélkül nevezték, mert Versecről került föl s gyerekkorában még német volt. Azóta a *sváb* a magyar irodalom egyik legkiválóbb alakja lett, alkotásaiban és életében színmagyar: nemcsak minden idők egyik legjobb írója, de legjobb magyarja is.

Évek óta ez a *bagolyvár* az ő meghitt, kedves és szép otthona.

Itt alkot és talán sohasem dolgozott nagyobb becsvágyakkal, mint most, pedig szeptember havában volt születésének hatvanadik évfordulója. Ez a hatvan esztendő nála, aki soha életében beteg nem volt, nem kezdődő öregséget jelent, de maga az edzett, tetterőtől duzzadó férfikor. Egész kis könyvtárt írt már össze, olyan könyvtárt, mely megmarad és áldásos termékenységének egyik dajkálója bizonyára az, hogy a telefonszáma nincs bejegyezve a telefonkönyvbe. (Mi persze ezt a számot nem áruljuk el, kivált most, mikor agyongratulálnák!)

A svábasszony találó kritikájára Herczeg Ferenc a fakapu egyik oszlopfőjét bagollyá faragatta, s ha mostanában a budakeszi menyecske (mondjuk menyecskének, pedig lehet, hogy már vénecske) erre batyuzik, önelégülten láthatja, hogy igaza volt: van itt bagoly is, de nem a várban, de őrtállón a vár előtt. S viszont ebben a „vár”-ban a magyar írófejedelem áll őrt a magyarság szent jogaiért. Nincs íróművésznünk, aki lelkiösmeretesebben vezetné a tollat, voltaképpen: kopogtatná az írógépet, mert Herczeg leggyakrabban ezt használja, — szinte vési a mondatait, s ragyogó egyénisége még a legkisebb alkotásaiba is a maga nagy művészlélekét leheli. A verseci elemista-diák még nem is beszélt magyarul, de már akkor is irogatott — németül, írott diáklapot szerkesztett, s hazaszeretetének gyönyörű bizonyága : bár nagy német író lehetett volna, magyar író lett. Egyik legérdekesebb regénye különben : a saját élete. Jogász korában néhány fiatal tiszttel párbajozott, egyik párbaja halállal végződött s gondoljunk hálás kegyelettel az elhunyt közöshadseregbeli csillagos ifjúra, mert voltaképpen neki köszönhetjük az író Herczeg Ferencet. Herczeget államfogházra ítélték, s a magány, az elmélkedés, kiváltotta belőle az igen nagy írói tehetséget: az eddig lappangó isteni szikrát fellobantotta, hogy azóta egyre messzebbre világítóan föllángoljon. Az Egyetemes Regénytár akkor indult meg s kiadói: Singer és Wolfner regény pályázatát hirdettek, melyet Herczeg Ferenc „Fenn és lenn” című első, az államfogházban írott regényével el is nyert. Ettől a pályázattól tette volt függővé, hogy író lesz-e, s íme: egy pályázat, melynek nemcsak egy kedves finom regényt, de egy azóta sok remeket alkotott író is köszönhetünk.

Maga az író: igazi Herczeg-regényalak. Akarva nem írom hősnek, mert az ő igazi nagysága minden hízelgéstől, konvencionális hajbókolástól irtózik, s azért húzódik most teljes elzárkózottsággal vissza az országos ünneplések elől a bagolyvárba. Sorsát azonban ő se kerülheti el, bizonyos, hogy előbb-utóbb megülik az országos Herczeg Ferenc-ünnepet is.

A lipótmezei állami elmegyógyintézet betegei már most meggyújtják a rácsos ablakokba kitett ünnepi gyertyákat, mert megbocsátható vágyuk, hogy a közelben lakó nagy író a hálás hódolat e szerény

nyilvánulását meglássa. A parkban egy-egy „szabadjáró” női vagy férfi-beteg s az elzárt nagy kertekben is elmélyedve olvas valami könyvet, s a könyv igen gyakran Herczeg-regény. Az estélyeken kis Herczeg-darabok is szerepelnek, s évek előtt egy külső társulat előadta itt a betegek részére: *A három testőrt*. Az újság, mely Herczeg-közleményt hoz: kedves csemege, kézről-kézre jár, s végül — rendszerint — eltűnik. S a betegek gondolatvilágában verőfényesen élnek a kedves, bájos visszaemlékezések régebben vagy régen látott Herczeg-színarabokra. Az író tehát hódolatteljes rokonszenvelői környezetben itt is él az: „élőhalottak” között. S ő is, mint minden igaz és nagy lélek, száműzte szótárából ezt a súlyos, s mondjuk ki: megbélyegző szót, s ő is csak betegeket lát, ösmer, kiknek helyzetét bizonyos régi rideg megállapításokkal és intézményekkel nem kellene nehezíteni, amint hogy az itt ebben az intézetben már nem is történik. Úgy-e bár különös? A „bolondok”, az „élőhalottak” rendezik az első Herczeg Ferenc-estélyt, s oly hálásak, s oly buzgók, amily igazán hálás és önzetlen a *mai* úgynevezett normális ember nem is tud lenni. Ünnepi gyertyákat gyűjtogatunk itt, hogy megköszönjük az írónak azt a sok-sok melegséget melyben lelkünket részesítette, s mellyel ma is a betegséghez önkéntelenül is csillapítólag és enyhítőleg közeledik, s képzeletünk ez estélyről a közeli bagolyvárba száll, hogy köszöntse az írófejedelmet s kézcsókra lehajoljon egy fehérhajú nagyasszony előtt, akivel az író otthonát megosztja, s aki neki legdrágább ezen a világon: az édes anyja!